

Dr Olivera Gajić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Dr Jovana Milutinović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

UDK: 371.95

ISBN 978-86-7372-131-6, 16 (2011), p. 173-184

Originalan naučni rad

VASPITANJE UMETNOŠĆU – EMANCIPATORNI POTENCIJAL U DRUŠTVU ZNANJA¹

Apstrakt: U tekstu se podvlači značaj muzeja i međunarodnog naučnog partnerstva u promociji i valorizaciji regionalnog kulturnog nasleđa, kao preduslovu razvijanja svesti o civilizacijskom okviru kulturnih tekovina na globalnom nivou. Sa ciljem osmišljavanja, realizacije i evaluacije edukativnog programa radi približavanja dece muzejima, paralelno je u Italiji i Srbiji sprovedeno akciono istraživanje kojim je bilo obuhvaćeno 170 dece. Istraživački poduhvat, utemeljen u konstruktivistički teorijski okvir, odlikuje refleksivnost i triangulacija. Podaci su prikupljeni uz pomoć protokola participirajućeg posmatranja, likovnih radova dece, audio-vizuelnih zapisa i radnih listova. Refleksije sprovedenih aktivnosti i prikupljenih podataka dopuštaju autorkama teksta da, kao učesnice istraživanja, validiraju važnu ulogu muzeja kao mesta razvijanja svesti o kulturnoj baštini vlastite teritorije, veština i sposobnosti, socijalne i personalne konstrukcije značenja, te oblikovanja međunarodnog partnerstva. Istraživački nalazi potvrđuju da polje kvalitativnog obrazovnog diskursa, muzejima nudi respektabilnu perspektivu u pogledu povezivanja teorije i prakse, odnosno mogućnosti neposrednije primene naučnih rezultata u funkciji unapređivanja obrazovne prakse.

Gljučne reči: globalizacija, darovitost, društvo znanja.

Na međunarodnom planu vodi se konstruktivna i sveobuhvatna rasprava oko uloge muzeja na polju obrazovanja. Izmenjeni ekonomski, socijalni i kulturni uslovi koji karakterišu današnje društvo, uvođenje novih metodologija i tehnologija komunikacije, zahtevi korisničkih grupa sa različitim potrebama, i sl., postavljaju pred muzeje zahteve za menjanjem teorijskih pretpostavki, ciljeva i krajnjih ishoda. Muzeji, vodeći računa o potrebama, interesovanjima i očekivanjima posetilaca, preuzimaju nove uloge i postaju mesto za komunikaciju, obrazovanje,

---

¹Tekst predstavlja rezultat rada na projektu »Kvalitet obrazovnog sistema Srbije u evropskoj perspektivi«, br. 179010 (2011-2014), čiju realizaciju finansira Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

istraživanje, učenje i razvoj identiteta, podsticanje darovitosti, kao i vrednovanje istorijskog i umetničkog nasleđa u sociokulturnim i edukativnim okvirima.

Ideja koja pokreće Projekat koji predstavljamo reflektuje se u uverenju da je interkulturalnost, shvaćena kao prostor za razmenu i sučeljavanje različitih realnosti, privilegovani put za usvajanje znanja i za razvoj identiteta, u njegovoj društvenoj, istorijskoj i kulturnoj dimenziji. Iz partnerstva između Muzeja Dijaceze (Palermo, Italija) i Galerije Matice srpske, uz podršku Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu (Novi Sad, Srbija) rezultirao je projekat 'OSETI UMETNOST – Interkulturalno iskustvo u muzejskoj edukaciji' kao segment saradnje podržan programom internacionalizacije, Teritorijalnog pakta za zapošljavanje Alto Belice Corleonese sa Sicilije i Autonomne Pokrajine Vojvodine nastalog u okviru šireg projekta I.Ne.P.S. – Razmena iskustava u oblasti usaglašenog planiranja u Srbiji. Sam Sporazum o decentralizovanoj saradnji bazira se na uverenju da je model održivog razvoja, zasnovan na vrednovanju istorijskog, umetničkog i kulturnog nasleđa, efikasniji ako je izgrađen u okviru međunarodnog naučnog partnerstva, uvažavajući prethodna iskustva i ranije razrađene metodologije, koristeći ih kao polazište za promociju novih inicijativa u raznorodnim kontekstima.

TEORIJSKO POLJE ISTRAŽIVANJA

Učenje u informalnim okruženjima kao što su, na primer, muzeji, odnosi se na sistematske i kumulativne aspekte iskustvene (doživljajne) prirode učenja koja se bazira na susretu sa realnim predmetima. Umetnička dela izložena u muzejima, kao slojeviti i višeslojni fenomeni, pružaju široke mogućnosti doživljavanja, razumevanja i vrednovanja, ali ne dozvoljavaju improvizaciju i površnost (Gajić 2006). Iskustveno učenje podrazumeva doživljaj umetničkog dela (nije u pitanju samo jedan doživljaj, već višestranost i višestruko doživljavanje i svojevrsan vid življenja u novom svetu). To je složen psihički proces koji ne sadrži u sebi samo emocionalno uzbuđenje nego i misaonu delatnost. Proširivanjem pojma 'doživljaj' misaonim elementom, otvara se mogućnost za uspostavljanje uzajamnih odnosa između sfere doživljajnog (emocionalnog) i racionalnog (saznajnog). Psihološka istraživanja potvrđuju reverzibilnost tih procesa, njihovo preplitanje i prožimanje. Doživljaj vodi ka saznavanju, saznanje produbljuje

doživljaj. Stroga granica između ova dva procesa ne može se povući.

Posmatrano iz ove perspektive, aktivno učenje i personalno stvaranje značenja prirodni su procesi koji se odvijaju u muzeju (Griffin, 2000). U tom smislu su veoma važne misli J. Deweya (Džui 1970) koji akcentuje značaj iskustvenog učenja naglašavajući suštinsku vrednost dečjih urođenih težnji za istraživanjem, rukovanjem alatkama, materijalima, za konstruisanjem. U srži njegove pedagogije nalaze se ideje 'učenja iz iskustva' i 'učenja putem delanja'.

Teorija učenja i razvojnih stadijuma Piageta (Pijaže, 1990) takođe je uticala da se rukovanje realnim predmetima identifikuje kao veoma bitan momenat za obrazovni rad u muzejima. Potrebno je omogućiti detetu da učestvuje u aktivnostima koje će obezbediti odgovarajuće učenje na svakom stupnju njegovog razvoja (senzomotorni, preoperacioni, konkretno-operacioni i formalno-operacioni). Pristup koji je uveo Vigotsky (1977) stavlja mnogo snažniji naglasak na značaj socijalne interakcije. J. Bruner (2000) takođe akcentuje značaj delanja i otkrića u procesu učenja, pri čemu svaku spoznaju smatra nekom vrstom (socijalne) konstrukcije. Teorija višestrukih inteligencija H. Gardnera takođe može postati važan saveznik u uspešnom poučavanju u muzeju, jer ukazuje na potrebu identifikovanja aktivnosti koje bi mogle postati korisne određenoj grupi predisponiranih učenika (Milutinović, 2008). M. Csikszentmihalyi (Čiksentmihalyi, 1999) je svojom teorijom *optimalnog iskustva* povezo kreativno mišljenje i muzejsko iskustvo. Ključan pojam u njegovoj teoriji je pojam *toka* (intrinzične motivacije) – stanja u kojem su pojedinci toliko preokupirani nekom aktivnošću da ne obraćaju pažnju na bilo šta drugo; samo iskustvo je toliko prijatno da oni nastavljaju sa tom aktivnošću zbog nje same i to po svaku cenu i bez ikakvog drugog cilja. Glavno obeležje ovog stanja je osećanje spontane radosti, čak i zanesenosti. Iako iskustvo toka izgleda kao nešto što se odvija bez napora, daleko od toga da je tako. Ono često zahteva izuzetan fizički napor ili visoko disciplinovanu mentalnu aktivnost i javlja se kao preduslov uspešnog učenja.

Konstrukcija znanja (značenja) predstavlja zajednički imenitelj navedenih teorijskih stanovišta. Razlozi za prihvatanje *konstruktivističke perspektive* kao teorijske osnove obrazovnog rada u muzeju su mnogobrojni, pri čemu je ona posebno značajna za podsticanje darovitosti, jer ukazuje na to da ne postoje dva pojedinca, čak i istog uzrasta, porodičnog i socio-ekonomskog

statusa, koji imaju identičnu percepciju stvarnosti. Svaki pojedinac gradi individualizovanu sliku sveta. Svaki učenik u muzej donosi svoje životno iskustvo, stil učenja i ostale individualne kvalitete koji utiču na razumevanje prezentovanih predmeta i pojava. Ukoliko muzej želi da ispuni svoju ulogu u pružanju prilika za doživotno učenje i podstakne darovite, on treba da nastoji da razume načine na koji različiti pojedinci uče, uvažava prethodno iskustvo učenika, te njihove stilove učenja.

METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Izbor problema istraživanja proizašao je iz dugogodišnjeg interesovanja i bavljenja autorki, na teorijskom planu, muzejskom pedagogijom i pedagogijom umetnosti, kao i želje za razvijanjem muzejskih edukativnih programa. Promocija i valorizacija regionalnog kulturnog nasleđa u Italiji i Srbiji predstavljali su širi kontekst izbora problema. Cilj istraživanja formulisan je kao osmišljavanje, realizacija i evaluacija edukativnog programa "Oseti umetnost – interkulturalno iskustvo u muzejskoj edukaciji" radi približavanja dece muzejima kao mestima za ambijentalno učenje, obrazovanje, razvoj identiteta i podsticanja darovitosti u okviru opšteg cilja promocije i popularizacije vrednosti istorijskog i umetničkog nasleđa.

Akcionom istraživanju, kao kvalitativnoj i reflektivnoj tehnici i pristupu, u našem istraživanju dali smo legitimni status. Akciono istraživanje doprinosi istovremeno i saznavanju i unapređivanju pedagoške prakse i razvoju utemeljene (grounded) pedagoške teorije (Reason, prema Gojkov, 2007). Važna odlika ovog istraživanja jeste da ono uvek nastaje u kontekstu promena, kao pokušaj rešavanja problema (Haggarty & Postlethwaite, 2003). Uključuje transformaciju obrazovne prakse, „kontrolisanu inovaciju“, odnosno pokušaj menjanja i unapređivanja obrazovne prakse, koji je istovremeno i način njenog saznavanja (Smith, 1982).

Primenjena je ne-probabilistička strategija uzorkovanja, i to izbor uzorka na osnovu prosuđivanja i pogodnosti. Uzimajući u obzir različite vremenske cikluse realizacije u dva muzeja, Projekat je imao ukupno trajanje od oko 6 meseci. Realizovan je kroz više faza rada i završen je u junu 2008. godine prezentacijom i izlaganjem dečjih radova na izložbi organizovanoj u Muzeju Dijaceze u Palermu, od 23. maja do 2. juna 2008. i u Galeriji Matice sprske u Novom Sadu, od 13. do 21. juna 2008. godine.

Organizacioni razlozi su opredelili uključivanje učenika drugog, trećeg, četvrtog i petog razreda osnovne škole „G. E. Nuccio” (uzrast od 7 do 10 godina – ukupno 94 učenika) u Palermu, te dece iz PU „Radosno detinjstvo” u Novom Sadu (ukupno 35 dece uzrasta od 5 do 6,5 godina), kao i učenika prvog i drugog razreda osnovnih škola „Jovan Popović” i „Žarko Zrenjanin” (uzrast od 6,5 do 8 godina – ukupno 41 učenik) u Novom Sadu, što znači da je uzorkom obuhvaćeno ukupno 170 dece.

Podaci prikupljeni u muzejima u obe zemlje podvrgnuti su različitim tipovima obrade, (kvalitativna analiza i deskriptivna statistika), a zaključci se izvode na osnovu interpretacije podataka prikupljenih uz pomoć sledećih instrumenata istraživanja: Protokola participirajućeg posmatranja, popunjenih radnih listova, likovnih radova dece i audio-vizuelnih zapisa.

STRATEGIJSKA AKCIJA

Realizacija edukativnog programa *Oseti umetnost*, tokom različitih vremenskih razdoblja, predviđala je sledeće aktivnosti: 1. Predstavljanje edukativnog programa u vrtićima i školama. 2. Realizaciju edukativnih radionica uz kontinuiranu evaluaciju. 3. Obilazak stalne postavke uz vođenje i evaluaciju. 4. Prezentaciju postignutih rezultata i izlaganje dečjih radova u Muzeju Dijaceze i Galeriji Matice srpske.

Muzej Dijaceze, Palermo

Galerija Matice srpske, Novi Sad

1. Predstavljanje edukativnog programa u vrtićima i školama

Prva etapa primene programa u obe zemlje podrazumevala je organizovan susret sa odeljenjima/grupama dece uključenih u Projekat u trajanju od oko jedan sat, u prostorijama same škole, odnosno vrtića. Cilj ove aktivnosti bilo je stimulisanje pažnje i buđenje interesa prema nepoznatom okruženju. U ovoj etapi ilustrovani su načini rada u okviru programskih aktivnosti, sa posebnim osvrtom na značenje pet čula. Osim toga, pružene su relevantne informacije o referentnom kontekstu, pri čemu je posebna pažnja posvećena specifičnostima samih muzeja. Deci je objašnjeno da kroz slična iskustva u isto vreme prolaze njihovi vršnjaci u drugoj zemlji, uz davanje informacija o geografskim i kulturnim karakteristikama te zemlje i muzeja koji se u njoj nalazi.

Muzej Dijaceze, Palermo

Galerija Matice srpske, Novi Sad

2. Realizacija edukativnih radionica uz kontinuiranu evaluaciju

2. Obilazak stalne postavke uz vođenje i evaluaciju

Druga etapa sprovođenja akcije u Muzeju Dijaceze uključivala je realizaciju edukativnih radionica. Ideja je bila da se

posmatranjem umetničkih dela, uz adekvatne instrukcije, doprinese angažovanju pet čula, te podstakne personalni doživljaj umetničkih dela. Svaki susret bio je fokusiran na interpretaciju umetničkih dela, izabranih u funkciji čula koje je nameravano da bude stimulirano, praćenih ispunjavanjem posebno pripremljenih radnih listova. Deci je pružena mogućnost i da se izraze putem crteža jer su njihove jezičke veštine, kao i veštine pisanja, još uvek nedovoljno razvijene. Ove aktivnosti bile su značajne i za naučne i muzejske radnike/istraživače jer su dečji crteži pokazatelj, ne samo sposobnosti pamćenja i određenih veština, već i nivoa razumevanja kreiranih putem manuelnih i mentalnih aktivnosti u muzeju.

U Muzeju Dijaceze realizovana su dva susreta sa svakim odeljenjem, u razmaku od nedelju dana, u trajanju od dva sata. Sa operativne tačke gledišta, formirana su dva puta: sluh – dodir i ukus – miris, podrazumevajući da je vid vodeće čulo u percipiranju umetničkog dela.

Prva grupa radionica obuhvatala je razvoj čula sluha i dodira. Za čulo sluha predstavljeno je umetničko delo španskog slikara iz XVI veka *Krunisanje bogorodice* na kojem su deca prepoznavala muzičke instrumente. Sledilo je slušanje muzičkih zapisa instrumenata i ispunjavanje radnih listova sa pitanjima kao što su na primer: Koliko muzičkih instrumenata vidiš na slici? Koje muzičke instrumente prepoznaješ? Ko svira na instrumentima na slici? Nacrtaj instrumente koji ti se najviše dopadaju! Za čulo dodira predstavljeni su umetnički predmeti od različitog materijala koji su predstavljali *Rođenje Hristovo*, *Uspenje Bogorodice* i *Bogorodicu na nebu*. Izazvani taktilni osećaji izražavali su se na radnim listovima sa pitanjima: Šta osećaš dodirujući skulpture? Među „svetlim” i „tamnim” delovima koji ti se čine hladnijima, a koji glatkijima? Nacrtaj i oboji delo koje ti se najviše dopada!

Druga grupa radionica odnosila se na razvoj čula ukusa i mirisa. Najpre je bila predstavljena slika na platnu iz XVIII veka koja predstavlja *Sv. Benedikta Crnca* na kojoj su deca prepoznavala elemente koji angažuju čulo ukusa. I u ovom slučaju ponuđeni su radni listovi sa pitanjima: Koju hranu vidiš na slici? Opiši hranu koju si prepoznao na slici! Koji je njen ukus? Nacrtaj namirnice koje najviše voliš! Za čulo mirisa izabrana su umetnička dela izrađena od drveta *San Cristoforo* (XIX vek), *katruša sa Raspeća* (XVIII vek). Korišćeni su i komadi drveta raznih vrsta, a radni listovi uključivali su sledeća pitanja: Koje drveće poznaješ? Kako se zove? Znaš li da drvo ove vrste miriše? Nacrtaj predmet koji ti se najviše dopada!

Realizaciju edukativnih radionica pratio je kontinuirani monitoring. Uočeno je aktivno učešće dece u radioničarskim aktivnostima, produktivan dijalog sa članovima istraživačkog tima, ali i unutar grupe vršnjaka, kao i zainteresovanost za ispunjavanje radnih listova, sa izuzetkom učenika drugog razreda osnovne škole koji su, zbog nedovoljno razvijenih veština čitanja i pisanja, bili više

orijentisani na crteže.

Budući da je realizacija programa *Oseti umetnost* u Muzeju Dijaceze pokrenuta mesec dana ranije, istraživački tim iz Novog Sada imao je prilike da putem direktnog posmatranja i korisnih dijaloga sa timom iz Italije stekne određena iskustva, što je rezultiralo izvesnim modifikacijama prvobitnog plana. Iskustva su pokazala da je za predviđeni uzrast neprimerena obrada dva čula tokom jednog susreta. Stoga je postignuta saglasnost da se u Galeriji Matice srpske rad odvija kroz četiri radionice/susreta (zasebna obrada svakog čula) sa svakim odeljenjem/grupom u razmaku od nedelju dana, u trajanju od jednog sata. S obzirom da je uočeno da je u trećoj etapi primene programa u Muzeju Dijaceze („vođena poseta”) došlo do opadanja pažnje, istraživački timovi su se saglasili da obilazak stalne postavke Galerije Matice srpske prethodi edukativnim radionicama. Ove modifikacije prvobitnog plana činile su se posebno celishodnima, jer su u program u Novom Sadu bila uključena i deca predškolskog uzrasta.

Druga etapa sprovođenja akcije u Galeriji Matice srpske (obilazak stalne postavke) iskorišćena je kako bi se u kontekstualizovanom okruženju putem raznovrsnih pitanja proširilo dečje iskustvo: da li se i kako može doživeti miris, osetiti ukus i dodir, čuti zvuk posmatranjem umetničkog dela? Uočeno je da je susret sa umetničkim proizvodima sadržao mnoga značenja i pokretao višestruke unutrašnje mehanizme: osećanja, radoznalost, maštu, kreativnost. Stečena iskustva omogućila su deci da u radioničarskoj etapi artikulišu svoje doživljaje kroz igru.

Muzej Dijaceze, Palermo

3. Obilazak stalne postavke uz vođenje i evaluaciju

Galerija Matice srpske, Novi Sad

3. Realizacija edukativnih radionica uz kontinuiranu evaluaciju

Treća etapa sprovođenja akcije u Muzeju Dijaceze uključivala je „vođenu posetu” koja je omogućila detaljnije upoznavanje sa sadržajima Muzeja, ali je predstavljala i momenat završne validacije dečjih iskustava, posebno u odnosu na pokazani interes i efikasnost. U ovoj etapi uočen je određeni pad pažnje, što ukazuje na mogućnost neprimerenosti predviđenog vremenskog okvira realizacije programa za decu ovog uzrasta.

Što se tiče realizacije edukativnih radionica u Galeriji Matice srpske, za svaku radionicu odabrana su umetnička dela koja su na različite načine podsticala određena čula, što je bilo propraćeno ispunjavanjem radnih listova i brojnim aktivnostima (crtanje, slikanje, modelovanje, kostimografija, igre uloga, susret sa ekspertom).

Prva radionica bila je posvećena razvoju čula mirisa, uz razgovor sa decom o tome kakvi mirisi mogu biti, koji im se mirisi sviđaju, a koji ne, kakve senzacije izazivaju: voće (nepoznati slikar XIX veka, *Mrtva priroda sa lubenicom*), cveće (Sava Petrosić, *Devojčica*

sa cvetom, 1839. i nepoznati slikar XIX veka, *Cveće u plavoj vazi*). Sledilo je ispunjavanje radnih listova sa sledećim zadacima: Da li na slikama prepoznaješ predmete koji imaju miris (nacrtaj ili napiši)? Koji predmeti na slici nemaju miris? Nacrtaj predmet čiji miris voliš ili ne voliš! Sledeća radionica bila je posvećena čulu ukusa. U zavisnosti od predmeta prezentovanih na slikama, deca su razlikovala različite vrste ukusa: slatke (Dimitrije Ž. Petrović, *Mrtva priroda sa lubenicom*, 1857), slane, ljute (Milan Konjović, *Lukac, karirana salveta*, 1951), i gorke ukuse (Đorđe Bošan, *Mrtva priroda sa korama od pomorandže*, 1956). Radni listovi uključivali su sledeće zadatke: Prepoznaj i nacrtaj hranu koju vidiš na slikama! Poveži ukus sa izrazom lica! Šta bi pojeo sa slike, a šta ne?

Čulo sluha bilo je tema treće radionice. Deca su prepoznavala šta na slikama proizvodi zvuke i oponašala ih: talasi mora, erupcija vulkana (Dimitrije N. Petrović, *Vezuv u plamenu*, oko 1870), ptice, žabe, šuštanje lišća (nepoznati autor, *Mrtva priroda sa pticom*, 1840), muzički instrumenti (Dimitrije Stakić, *Moj sine na Sinaju*, oko 1860). Svoje impresije iskazivala su ispunjavanjem radnih listova sa sledećim zadacima: Da li prepoznaješ zvuke na slikama? Poređaj slike po jačini zvuka koji predmet na njima proizvodi! Šta bi voleo da sviraš? Nacrtaj neki muzički instrument ili prirodnu pojavu čiji zvuk voliš! Četvrta radionica bila je posvećena čulu dodira. Posmatrajući izložene slike deca su zamišljala kakav taktilan osećaj izazivaju predmeti na njima: mašna, ogrlica, kosa, čipka (Uroš Predić, *Devoyčica iz porodice Burger*, 1904), skulpture od metala (Sava Sandić, *Pingvin*), mermer, (Slavka Sredović Petrović, *Beli medved*), drvo (Sava Sandić, *Meduza*) i plastika (Ana Bešlić, *Jastuk VI*). Radni listovi uključivali su sledeće zadatke: Kakve su skulpture kada ih dodirneš? Nacrtaj i oboji skulpturu koja ti se sviđa! Koje sve materijale prepoznaješ na slici? Nacrtaj neki detalj!

Primenu programa u Galeriji Matice srpske pratila je kontinuirana evaluacija. Uočeno je da se efikasnost naracija reflektovala u razvoju motivacije i sposobnosti za uključivanje (promišljanje ponuđenih sadržaja, te ostvarivanje kontakta sa poznatim idejama i komparacija sa nepoznatim i novim). S obzirom na iskustva iz Muzeja Dijaceze, u Galeriji Matice srpske je uvedena modifikacija koja se odnosila na završnu evaluaciju, ovog puta izvan muzejskog prostora. U tom smislu, sledeća etapa sprovođenja akcije organizovana je u vrtićima i školama gde je potvrđeno da dobro osmišljena tema prilagođena dečjim interesovanjima i iskustvima podstiče kreativnost i razvija senzibilitet za umetnička dela. Potvrđena je i mogućnost učenja na bazi muzejskih iskustava i nakon fizičke posete muzeju.

Muzej Dijaceze, Palermo

Galerija Matice srpske, Novi Sad

4. Presentacija postignutih rezultata i izlaganje dečjih radova

Poslednja etapa sprovođenja akcije predviđala je izlaganje dečjih radova u oba muzeja. Realizacija ove etape odvijala se u vidu

---

multimedijalnih izložbi, prezentacije crteža italijanske i srpske dece, te promocije publikacije koja putem crteža i radnih listova iskazuje stečena iskustva. Dobijeni podaci imaju svakako pozitivan predznak i svedoče o dubokom i plodnom odnosu koji su ostvarili italijanski i srpski naučnici i stručnjaci kako bi putem međusobne razmene iskustava ostvarili postavljen cilj, tj. osmislili program edukacije koji na bazi interkulturalnog dijaloga približava muzejske institucije deci. Osmišljeni Projekat omogućio je razmenu među različitim kulturama, i to na dva nivoa: prvi nivo predstavlja podelu znanja i iskustava među uključenim istraživačkim timovima, a drugi se vezuje za dečje učenje i izražavanje.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Polazne ideje istraživanja omogućile su identifikovanje određenog okvira za kritičku refleksiju: *interkulturalna perspektiva*, kao princip koji inspiriše obrazovni rad i *proces učenja* u muzeju.

U realizovanom Projektu interkulturalno je prevedeno u razmenu iskustava stečenih u lokalnim sredinama, u Muzeju Dijaceze kao muzeju sakralne umetnosti i u Galeriji Matice srpske koja obuhvata dela sakralne i svetovne umetnosti. Interkulturalno je definisano postojanjem odnosa u kojima se različiti učesnici obogaćuju u međusobnoj razmeni i sučeljavanju, uključujući i promociju vrednosti kao što su na primer, otvorenost prema različitosti (kulture, socijalne, ekonomske, religiozne, političke), jednakost prava i dužnosti, integracija različitih socio-kulturnih modela (Sebastianelli & Amoroso, 2008, p. 52).

Proces učenja, kao drugi referentni okvir kritičke refleksije, karakteriše specifičnost, kako zbog kontekstualizacije samog okruženja, tako i zbog karakteristika koje on u njemu poprima. Naime, za razliku od tradicionalnog pristupa usmerenog isključivo na prenošenje informacija, čini se da primena *konstruktivističkog pristupa* u muzeju na više načina pruža adekvatnu obrazovnu podršku za darovite, jer u isto vreme pretpostavlja okruženje koje je izazovno za učenike, ali i okruženje koje omogućava diferencirani pristup. Reč je o tome da je prezentovanje različitih perspektiva, validacija različitih načina interpretacije predmeta, pozivanje na različite tačke gledišta i različite „istine“ o prezentovanom predmetu omogućilo učenje kroz igru. Različiti modaliteti dolaženja do informacija (slika, reč, zvuk, dodir) primereni različitim stilovima učenja osigurali su aktivno uključivanje dece. Primena principa „učenje delanjem“ rezultirala

je stimulisanjem dečjih interesovanja, ali i razvojem određenih motoričkih veština (izraženih kroz modelovanje). Princip „dodirivanje dozvoljeno” (taktilno istraživanje) obezbedio je celovitije iskustvo učenja, dokumentovano boljim razumevanjem forme i funkcije objekta, kao i njihovo povezivanje.

Operativni modaliteti obrazovnog rada sugerisali su individualni kognitivni napor, izražen kroz razgovor, izradu crteža i ispunjavanje posebno osmišljenih radnih listova koji su korišćeni kao metodički elementi za konstrukciju znanja. Deca su najčešće svoje odgovore na postavljena pitanja u radnom listu izražavala crtežom (98,2% ispitanika predškolskog i školskog uzrasta), dok je nešto manji postotak dece (86,5%) odgovorio i na pitanje kojim se od njih tražilo da povežu određeni ukus sa izrazom lica na semaforu osećanja, odnosno poređalo slike po jačini zvuka koje proizvode predmeti predstavljeni na njima (82,3%). Manji broj dece (svega 9,15%) odgovorilo je na pitanje „Kakve su skulpture?” navodeći različit broj uočenih svojstava: glatke, hladne, hrapave, tvrde, meke, tople, i sl. Tri svojstva navelo je 7,5% ispitanika, četiri svojstva 31,6%, pet svojstava 51,7% dok je šest svojstava navelo 9,2% ispitanika. Kroz ove odgovore reflektuje se individualno napredovanje dece sa akcentom na fluentnost ideja i generisanje različitih svojstava objekata, kao komponenti dečjeg stvaralaštva. Ovo upućuje na konstataciju da su navedeni modeli edukativnih radionica optimalan način podsticanja dečje darovitosti i kreativnosti.

Mogućnost korišćenja preferiranog pristupa učenju rezultirala je bogatstvom socijalno i personalno konstruisanih značenja, te razvojem sposobnosti i veština. Da navedemo neke: crtajući note deca (16,2%) ističu funkcionalnost muzičkog instrumenta, tj. njegovu sposobnost da proizvodi zvuk (razumevanje funkcije predmeta); veliki broj dece (70,6%) povezuju osećaj toplote sa delima u keramici koja je definisana kao gladak materijal, a osećaj hladnoće sa delima u bronzi kao hrapavijem materijalu (prepoznavanje i opisivanje različitih kvaliteta materijala); deca (43%) prepoznaju kategorije muzičkih instrumenata – na primer, razlikujući duvačke od gudačkih instrumenata (klasifikovanje, prepoznavanje kategorija i njihovo opisivanje); deca na crtežima ne prikazuju samo odabrano delo, već uočavaju veze i odnose – na primer, drvena skulptura se pridružuje crtežu drveta (5,4%), što ukazuje na povezivanje odnosa između materijala – drvo, i završnog proizvoda – umetničko delo (opažanje i shvatanje bitnih odnosa). Iako opisane sposobnosti i veštine ne

predstavljaju dokaze o ishodima učenja u muzeju, one svakako potvrđuju odvijanje samog procesa učenja, sa elementima kreativnosti i stvaralaštva.

Diskusija o pitanjima značajnim za polje kvalitativnog pedagoškog diskursa, a posebno kritička naučnost akcionih istraživanja i njihova relevantnost za praksu i planiranje obrazovne politike, imaju naglašenu pragmatičnu dimenziju. Kulturna baština određene teritorije pozicionirana u muzejski kontekst nosi izuzetan obrazovni potencijal koji je neophodno koristiti u radu sa publikom, posebno predškolskom, školskom, ali i vaspitačkom/nastavničkom populacijom. Razmena iskustava među naučnicima i stručnjacima Italije i Srbije potvrdila je važnu ulogu muzeja kao mesta razvijanja svesti o kulturnoj baštini vlastite teritorije, što je preduslov za razumevanje kulturne različitosti. Edukativni program *Oseti umetnost* može se razumeti i kao primer modela saradnje među muzejskim institucijama širom Evrope, kao podsticaj za mnoge muzeje da na sličan način realizuju vlastite edukativne vizije, tj. unapređuju vlastiti edukativni rad kroz interkulturalni dijalog. Takva saradnja bi pomogla u kulturnim integracijama 21. veka i kreiranju kulturnih politika evropskog kontinenta.

Literatura:

- Bruner, J. (1996) *The Culture of Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Čiksentmihajli, M. (1999) *Tok – Psihologija optimalnog iskustva*. Novi Sad: Forum.
- Djui, Dž. (1970) *Vaspitanje i demokratija – uvod u filozofiju vaspitanja*. Cetinje: Obod.
- Gajić, O (2006) Youth Interest in Culture and Art. Appendix to the Cultural Base/Matrix of the School, in Lj. Subotic [edit] *Meeting of Culture. The 4th International Interdisciplinary Symposium*. Novi Sad: Faculty of Philosophy, pp. 869-878.
- Gojkov, G. (2007) *Kvalitativna istraživačka paradigma u pedagogiji. Prilozi kvalitativnim istraživanjima u pedagogiji*. Vršac: Visoka strukovna škola za obrazovanje vaspitača.
- Griffin, J. (2000) Special Issue: Learning Outside the Classroom, *Investigating: Australian Primary & Junior Science Journal*, Vol. 16, No. 4, pp. 2.
- Haggarty, L. & Postlethwaite (2003) Action Research: a strategy for teacher change and school development, *Oxford Review of Education*, Vol. 29, No. 4, pp. 423-448.

- Milutinović, J. (2008) Teaching at a Museum in the Light of Gardner's Multiple Intelligences Theory, *Work of Museum of Vojvodina*, No. 50, pp. 333-338.
- Piaget, J. (1990) Pijažeoovo gledište, u: *Zbornik br. 3: Kognitivni razvoj deteta*. Beograd: Savez društava psihologa SR Srbije, pp. 11-25.
- Sebastianelli, M. & Amoroso, M. (2008) La lettura dell'opera d'arte attraverso I sensi l'esperienza di didattica museale al Museo Diocesano di Palermo, in: B. Kulić & Đ. Randaco [eds] *Sentire l'arte: Una lettura dell'opera d'arte attraverso i sensi*. Novi Sad: Galerija di Matica srpska, pp. 45-82.
- Smith, G. (1982) Action Research 1968-81: Method of research or method of innovation, *Journal of Community Education*, No. 1, pp. 31-46.
- Vygotsky, L. S. (1962) *Thought and Language*. Cambridge, MA: MIT Press.

ART EDUCATION – EMANCIPATORY POTENTIAL IN THE SOCIETY OF KNOWLEDGE

Summary: The paper underlies the importance of the museum and the international scientific partnership for the promotion and valorisation of regional cultural heritage, as a condition for developing greater awareness of civilizational framework of cultural inheritance at the global level. The goal of the action research that was carried out in parallel in Italy and Serbia and involved 170 children, was to devise, realize and evaluate an educational programme that would bring museums closer to children. Reflexivity and triangulation were used in this research endeavour based on constructivist theoretical framework. Upon reflection about the activities carried out and the data collected, the authors of this paper, as participants in the research, are able to validate several important roles of the museum, as the place that facilitates the development of an awareness of cultural heritage of one's own country, skills and capabilities, social and individual construction of meaning, as well as development of an international partnership. Research findings confirm that the field of qualitative educational discourse offers museums a respectable future in terms of linking theory and practice. In other words, museums will make possible a closer application of scientific results with the purpose of improving educational practice.

Key words: globalisation, giftedness, society of knowledge